

Diplomová práce

**Odměny a tresty u dětí předškolního věku
v rodinné výchově**
**Reward and Punishment in Pre-school Age
in Family Upbringing**

Vedoucí práce: MUDr. Eva Vaníčková, CSc.
Zpracoval: Barbora Krajčovičová

Karlova univerzita v Praze
3. lékařská fakulta
Centrum preventivního lékařství

Cvičíme ve školce, obrázek dívky, 4,5 roku

Prohlášení

Tímto stvrzuji vlastnoručním podpisem, že jsem tuto diplomovou práci včetně všech příloh vypracovala samostatně.

Praha 17.5.2006

Barbora Krajčovičová

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce MUDr. Evě Vaničkové, CSc.
za cenné rady a připomínky,
pracovníkům uvedených mateřských školek a dětem za laskavé přijetí
a umožnění sběru informací
a RNDr. Bohumíru Procházkovi, CSc. za konzultace statistického
zpracování.

Obsah

Obsah	5
Souhrn - Summary	6
Souhrn	6
Summary	6
1. Úvod.....	8
2. Teoretická část	9
2.1. Charakteristika sledované věkové skupiny	9
2.2. Vymezení a definování základních pojmů	10
2.2.1. Výchovné styly.....	10
2.2.2. Výchovné prostředky	10
2.3. Jak je s výchovnými prostředky nakládáno	11
2.4. Násilí ve výchově.....	11
2.4.2. Charakteristiky	12
2.4.3. Důsledky	12
2.4.1. Kdy už nejde jen o trest	13
3. Studie.....	14
3.1. Cíl práce a hypotézy	14
3.2. Metodika.....	14
3.3. Charakteristika souboru.....	15
3.3.3. Tab. č.1 složení souboru.....	15
3.4. Výsledky.....	16
4. Diskuze	17
5. Závěr	21
6. Literatura:	23
7. Přílohy	25
7.1. Záznamový arch.....	25
7.2. Tab. č.2 převaha odměn či trestů ve výchově	26
7.3. Tab. č.3: nejčastější důvody pro odměnu	26
7.4. Tab. č.4: nečastější důvody pro potrestání.....	26
7.5. Tab. č.5: důvody pozitivního výchovného zásahu.....	27
7.6. Tab. č.6: důvody potrestání	27
7.7. Tab. č.7: nečastěji trestající rodič.....	27
7.8. Tab. č.8: zkušenost s trestem fackou, výpraskem,.....	28
7.9. Tab. č.9: zkušenost s potrestáním předmětem.....	28
7.10. Tab. č.10: bití na citlivou část těla.....	28
7.11. Tab. č.11:nejhorší trest	28
7.12. Tab. č.12: stopy po výprasku.....	29
7.13. Tab. č.13: pocit spravedlivého trestu.....	29
7.14. Tab. č.14: vztah k rodičům	29

Souhrn - Summary

Souhrn

Problematika odměn a trestů, které je tato diplomová práce věnována, je významným faktorem, podílejícím se na vývoji osobnosti dítěte, a proto je důležité věnovat jí dostatečnou pozornost.

Cílem této práce je deskripce výchovných prostředků a jejich odrazu na emocionální zdraví u předškolních dětí. K tomu bylo použito řízeného rozhovoru a screeningu emocionální traumatizace kresbou lidské postavy. Sledovaný soubor tvořilo 98 dětí předškolního věku navštěvující mateřské školy v Hranicích a okolí.

Výsledky jednoznačně prokázaly, že převažuje pozitivní výchova u více než dvou třetin dětí a odměny i tresty se nejčastěji odehrávají ve verbální rovině. Přesto má s výpraskem, fackou, kopancem zkušenost 43 % dětí! Tělesné potrestání předmětem, které naplňuje definici tělesného týrání, má dokonce 40 % dětí předškolního věku sledovaného souboru. Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi děvčaty a chlapci. Indikátory emocionální traumatizace byly identifikovány u 13 % dětí sledovaného souboru.

Summary

The issue of reward and punishment, which is treated by this thesis, is an important factor influencing the development of a child's personal character, therefore it is essential to give it sufficient attention.

The objective of my thesis has been the description of educational means and how these affect the emotional health of pre-school children. Controlled dialogue and screening of the emotional trauma by means of drawings of human figures have been used. The monitored group

consisted of 98 children of a pre-school age, attending nursery schools in the town of Hranice and the surrounded area.

The outcomes have verified unambiguously that positive education prevails with more than one third of the children and that rewards and punishments most commonly happen on a verbal level. Nevertheless, 43% of children have experienced a beating, smacking or kicking. Physical punishment with an object, complying with the definition of physical maltreatment, has been identified with as much as 40% of pre-school children from the given group. No statistically significant difference between girls and boys has been recognised. Indicators of emotional trauma have been identified with 13 % of children of the monitored group.

1. Úvod

Odměny a tresty jsou základními výchovnými prostředky, které patří do arzenálu každého rodiče či vychovatele a podílí se na formování osobnosti dítěte. Dokonce jak trefně podotýká prof. Matějček: Výchova bez odměn a trestů by byla asi jen pouhým chovem. Je ale zajímavé, jak se i mezi profesionály – vychovateli, pedagogy, dětskými psychology, názory na použití těchto výchovných prostředků výrazně liší.

Často kolem sebe slýchám: „to za nás nebývalo“, „ty dnešní děti“, „to když my jsme byli mladí“ a „špatně je vychovááte, měli byste je víc řezat“, „proutek se má ohýbat dokud je mladý“.... Kdo z nás někdy neslyšel něco podobného? Zvláště z úst lidí starší generace, jako důsledek uplatňování tvrdé, autoritativní výchovy která se tak nenápadně přenáší mezi pokoleními. Možná by mělo častěji zaznít třeba: málo je chválíte a oceňujete, najdete si čas společně zasednout ke stolu nebo večer přečíst pohádku?

Nejspíše se tato má práce bude o něco více týkat toho trestu, než odměny. Ale to je i mým záměrem, protože tresty – ty přehnané fyzické i psychické, nebo příliš časté, které hraničí s týráním nebo již týráním jsou, by měly být předmětem našeho zájmu a vést k uplatňování preventivních opatření.

Násilí na dětech je velmi vážný problém, a proto je potřeba věnovat výchově těch nejmenších dostatečnou pozornost. Zejména tomu, kde výchova končí a začíná týráním. Vždyť ročně je v naší zemi zavražděno asi padesát dětí svými rodiči. A kolik je ještě takových případů nezdařených či nedokončených a případů dětí týraných? Tohle je ta část, která je skrytá pod povrchem a kde snad ještě stále existuje možnost tomu předejít, něco změnit a najít řešení.

2. Teoretická část

2.1. Charakteristika sledované věkové skupiny

V období předškolního věku, které začíná po třetím roce života, dítě dále vyspívá po všech stránkách, je velmi aktivní a začíná se pokoušet zužitkovat získané znalosti v praxi. Pro myšlení je typický egocentrismus, jehož důsledkem je zkreslování té skutečnosti, která dítěti z nějakého důvodu nevyhovuje, kterou nechápe nebo jej ohrožuje. Pro dítě v tomto věku je typická velmi živá fantazie, kterou také často přimíchává ke skutečnosti. Není to ale totéž se lhaním, dítě je o takové své pravdě přesvědčeno.

V posuzování dobrého a špatného chování je pro dítě kritériem, zda následuje odměna nebo trest. Začíná se rozvíjet svědomí, které projevuje jako pocity viny při porušení přijatých pravidel. Svou identitu utváří podle toho, jak je hodnoceno svými důležitými lidmi. Dítě se chce podobat rodičům a tak nekriticky přejímá jejich způsoby chování a názory, atp.

Dítě je v tomto věku značně sugestibilní a poměrně snadno si osvojuje hygienické, pracovní a společenské návyky prostředí, ve kterém vyrůstá. Nyní se také vytvářejí tzv. prosociální vlastnosti jako souhra a spolupráce, soucit, společná zábava nebo první přátelství. Předškolní děti také nejlépe přijímají odlišnosti druhých dětí. (Matějček Z., 1994)

Projevem pokračujícího osamostatňování se z vazby na rodiče je zájem o kontakt s vrstevníky. Mezi ostatními dětmi se učí prosazovat své názory, a to velmi podobně, jak to vídá ve své rodině. Dětská společnost je pro jeho vývoj přímo nutná. Za kamarády si většinou vybírá děti, které se mu subjektivně podobají a upřednostňuje kontakt s dětmi téhož pohlaví.

Toto období končí nástupem do školy.

2.2. Vymezení a definování základních pojmů

2.2.1. Výchovné styly

Ve výchově jsou uplatňovány podle K.Lewina a jeho spolupracovníků, kteří uskutečnili před 2.světovou válkou experimentální výzkum, v té či oné míře 3 výchovné styly:

1. **autokratický** (autoritativní, dominantní) - vychovatel mnoho rozkazuje, hrozí, trestá a málo respektuje přání a potřeby dětí. Má málo porozumění, jednoznačně determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky, rozhodnutími . Poskytuje málo prostoru pro samostatnost a iniciativu.

2. **liberální řízení** (slabý styl) - vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne, neklade přímo požadavky, a pokud ano, nekontroluje a nepožaduje jejich důsledné plnění.

3. **demokratický** (sociálně integrační) - vychovatel udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem než hojnými tresty a zákazy.

Každý z těchto tří výchovných stylů podmiňuje u dětí zcela odlišný způsob chování a prožívání. Styl demokratický je považován za optimální, má lepší výsledky a lépe se promítá ve vztazích mezi dítětem a vychovávajícím.

2.2.2. Výchovné prostředky

Existuje mnoho definic, nejnvýstižněji definuje odměnu a trest prof.Matějček:

Odměnou není to co si dospělý jako vychovatel vymyslí, ale to, co dítě jako odměnu přijímá. „Onen příjemný, povznášející pocit uspokojení, který bychom si rádi co nejdéle podrželi a který bychom si rádi znovu zopakovali.“

Trestem opět není to, co si jako trest vybere vychovatel, ale to co dítě jako trest přijímá. Onen nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponižující pocit,

kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit, a kterému bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout.

Vlastní trest má tři hlavní výchovné funkce: napravit škodu, zabránit opakování nesprávného chování a zbavit viníka pocitu viny. Trest by měl být individuální, ideálně být dítětem chápán jako spravedlivý a dítě by mělo pocítit, že jej netrestáme, abychom mu ublížili.

2.3. Jak je s výchovnými prostředky nakládáno

Podle epidemiologických studií z posledních let se ukazuje, že narůstá počet rodin s převažující pozitivní výchovou. Častěji odměňují děti již nadpoloviční většina rodičů. Dokonce se zvyšuje počet rodin, ve kterých děti nejsou vůbec tělesně trestány. Důvody pro odměnu a trest se mnoho nemění. Hlavními důvody pro výchovný zásah u předškolních dětí bývá chování, pomoc v domácnosti, bití a praní se a zájmová činnost. Příliš se nemění ani použité prostředky. Děti jsou odměňovány v rovině verbální a emocionální pochvalou, pohlazením, pozorností rodiče, v rovině materiální různými sladkostmi, dárky, ale už i penězi, dále i splněním přání, apod. Tresty se nejčastěji dějí formou domluvy nebo vyhubováním, nejsou ale výjimkou tresty výpraskem či jiné tělesné sankce, všelike zákazy, postrašení apod.

Četnost trestů, které naplňují definici týrání má také tendenci k postupnému poklesu. Dle studie z roku 2004 je trestáno na citlivou část těla 25 %, předmětem 21 % dětí, stopy na těle po trestu zůstanou někdy u 27 % dětí. Za spravedlivé považuje tresty téměř polovina dětí. (Vaníčková E., 2004)

2.4. Násilí ve výchově

2.4.1. Definice tělesného trestu

Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. Všichni si jistě dovedeme představit širokou škálu od pohlavku počínaje a různými rafinovanými formami tělesného

trestu konče. V naší kultuře je podle výzkumů nejčastějším tělesným trestem facka.

2.4.2. Charakteristiky

Tělesný trest je charakterizován tím, že: porušuje tělesnou integritu dítěte, s přibývajícím věkem dítěte ztrácí smysl, dotlačují dítě k primitivní reakci a brzdí vývoj jeho osobnosti, je provázen stresem, děti se jej učí jako metodu řešení náročných životních situací. Trest zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování, vede k naučenému postupu bezmoci, poslušnosti a podřízenosti. Může se stát až týráním dítěte. (Vaníčková E., 2004)

Tento druh trestu je většinou prostředkem autoritativní výchovy a v naší zemi je dosud akceptován, také kvůli vlastním zkušenostem mnoha rodičů z dětství. Rodiče jej používají často když už neví jak dál a cítí se bezmocně.

2.4.3. Důsledky

Tělesné tresty mohou negativně ovlivnit vývoj osobnosti dítěte – a to hlavně ty opakované, hrubé a nespravedlivé.

Tělesný trest:

- učí násilí, vyvolávají k dítěti vztek a hněv, které spouští touhu po pomstě
- ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí
- jsou příčinou zvýšené úzkostnosti v očekávání dalších útoků
- snižují citlivost a soucit
- učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky
- učí dítě k potírání pocitů

(Vaníčková E., 2004)

2.4.1. Kdy už nejde jen o trest

International Society for prevention of Cruelty definuje týrání, zneužívání či zanedbávání takto: Dítě je týráno, zneužíváno či zanedbáváno tehdy, jestliže s ním dospělý zachází způsobem, který je v dané době v dané společnosti pokládán za nepřijatelný.

Konkrétně tělesný trest naplňuje podstatu týrání, je-li proveden pomocí předmětu, na citlivé místo těla nebo zůstanou-li po potrestání na těle stopy.

V evropských zemích je týráno a zneužíváno asi 4-5 % dětí, více ohroženy jsou děti prvorozené a fyzicky nebo mentálně postižené, zejména pak do 2 let věku.

3. Studie

3.1. Cíl práce a hypotézy

Hlavním cílem této práce je deskripce četnosti a forem výchovných prostředků, používaných u předškolních dětí v rodinné výchově a jejich odrazu na emocionálním zdraví v regionu Hranice.

První pracovní hypotéza vychází z předpokladu, že v dnešní době stoupá informovanost veřejnosti o výchově a jejím významu, a proto se domnívám, že ve sledované skupině převažuje pozitivní výchova u více než dvou třetin dětí, a že není významný rozdíl mezi děvčaty a chlapci.

Druhý předpoklad se týká nečastějších forem odměny a trestu. Předpokládám, že nejčastěji jsou děti odměňovány a trestány formou verbální komunikace.

Třetí pracovní hypotéza se opírá o dříve provedené epidemiologické studie – r.1994, 2003, na jejichž základě vyslovuji domněnku, že zkušenost s tělesným trestem předmětem bude mít cca čtvrtina sledovaného souboru.

3.2. Metodika

Sběr dat byl proveden ze 3 mateřských škol v regionu Hranice. K získávání dat byl použit řízený – částečně standardizovaný rozhovor. Tzn., že záměr, cíl a struktura rozhovoru byla pevně stanovena, ale s volnější taktikou jeho vedení. Snažila jsem se postupovat od „snazších“ oblastí k „obtížnějším“ tématům.

Realizace vyžadovala individuální přístup ke každému dítěti a na základě jeho chování byl postup upraven, ale tak, aby obsah zůstal stejný. Všechna vyšetření byla provedena ve stejných standardizovaných podmínkách. Vyšetření mělo dvě části, rozhovor a kresbu. Dotazované dítě bylo vždy dopředu seznámeno s průběhem sezení. Rozhovory jsem prováděla s každým dítětem odděleně, aby nedošlo ke zkreslování údajů.

V úvodní fázi šlo o navázání kontaktu a optimální atmosféry neřízeným rozhovorem. Jádrem rozhovoru bylo získat co nejvíce diagnosticky cenných informací. Relevantní otázky byly proloženy více položkami, ke zmírnění rozpaků (tzv. maskovací technika). Na závěr debaty bylo cílem zmírnit případné napětí z probíraných témat.

Odpovědi byly průběžně zapisovány do záznamových archů. Obsah řízeného rozhovoru viz příloha.

Druhou částí vyšetření každého dítěte bylo zadání úkolu kresby lidské postavy, která byla hodnocena metodikou D.B.Harrise (Draw a person test). V kresbě byla hodnocena přítomnost indikátorů, svědčících o narušení emočního vývoje dětí.

Ke statistickému zpracování byl použit Chi-kvadrat test a vypočteny Fleissovovy 95 % intervaly spolehlivosti.

3.3. Charakteristika souboru

Vyšetřovaný soubor tvořily děti ze 3 mateřských škol města Hranic a okolí: MŠ Komenského, Hranice
MŠ Hromůvka, Hranice
MŠ Skalička

Celkový počet respondentů byl 98, z toho 50 děvčat a 48 chlapců.

Děti byly ve věku 4 – 6 let, podrobnější charakteristiky jsou uvedeny v tabulce.

3.3.3. Tab. č.1 složení souboru

složení souboru						
<i>věk (roky)</i>	<i>počet děvčat</i>	<i>% zastoupení</i>	<i>počet chlapců</i>	<i>% zastoupení</i>	<i>celkem dětí</i>	<i>% zastoupení</i>
4	12	24	10	20,8	22	22,5
5	23	46	25	52,1	48	49,0
6	15	30	13	27,1	28	28,5

3.4. Výsledky

Bylo zjištěno, že pozitivní výchova je uplatňována u více než dvou třetin dětí, nejčastějším důvodem pro pozitivní výchovný zásah byla pomoc v domácnosti u více než 50 % dětí sledovaného souboru. Za „dobré chování“ je nejčastěji chváleno 25 %, za zájmovou činnost 13 % dětí. Důvodem trestu bylo většinou chování v 45 % a nepořádek v 36 %.

Rodiče většinou děti odměňují pochvalou, často také používají sladkosti a pohlazení nebo pochválení. Jako nečastější způsob sankce je používáno ústní domluvy a vyhubování u 70 % dětí, ve 20 % domluvy ruční „na zadek“.

Podle odpovědí je rodičem, který nejčastěji trestá ve sledované skupině maminka a to cca u 50 % dětí, ve 21 % se podílejí oba rodiče stejnou měrou a v necelých 29 % trestá více tatínek.

Téměř 43 % dětí bylo někdy v životě potrestáno fackou, výpraskem, kopancem, silnou ránou nebo úderem, zkušenost s potrestáním předmětem má asi 40 % dětí a 27 % vyšetřovaných dětí bylo někdy trestáno na citlivou část těla. Bylo zjištěno, že asi 13 % dětí někdy mělo modřinu, nebo nějakou jinou stopu po fyzickém trestu.

Za nejhorší trest děti označily výprask. Dále pak se mezi nejhorší tresty ve sledované skupině řadí fakt, že se rodiče zlobí, tedy jejich nepřítomnost nebo také křik rodičů.

Pocit spravedlivého potrestání mělo téměř vždy asi 78 % dětí, někdy spravedlivého a jindy ne 18 % a pocit vždy nespravedlivého trestu byl jen u 4 % dětí.

Kladný vztah, stejný k oběma rodičům má 68 % dětí vyšetřovaného souboru, raději matku má 27 % dětí, raději otce 4 % a 1% neví.

Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi chlapci a děvčaty ani mezi dětmi v jednotlivých mateřských školách. Indikátory emocionální traumatizace byly identifikovány u 13 % dětí sledovaného souboru.

Přesná data všech zjištěných výsledků jsou uvedena v příloze této diplomové práce formou kontingenčních tabulek.

4. Diskuze

První hypotéza, týkající se převahy odměn nebo trestů, byla výsledky studie jednoznačně potvrzena. Převažuje tolik žádoucí pozitivní výchova. Ale kolika rodičům vydrží tento způsob výchovy až do dospělosti jejich potomka? Dítě ve svém vývoji na cestě k dospělosti projde ještě mnoha, pro rodiče obtížně zvladatelnými situacemi a bylo by zajímavé sledovat právě tuto skupinu dětí v delším časovém horizontu. Kupříkladu zrovna v adolescenci by se tento poměr mohl povážlivě změnit.

Je zde ovšem na místě otázka, zda opravdu odměny ve výchově převažují. Podle slov několika vychovatelů jsou děti velcí optimisté a odpustí rodičům téměř všechno. Když sledují rodiče při vyzvedávání dětí ze školky, tak to podle jejich názoru „často na nějakou velkou převahu odměn moc nevypadá“. Je pravda, že děti v předškolním věku mají velice barvitou fantazii a stává se, že si skutečnost, která jim nevyhovuje „tak nějak přetvoří dle obrazu svého“ (což ovšem není totéž se lhaním, jak se někteří mylně domnívají).

Ale nic není jen černobílé a ve výchově to platí obzvláště. Ani s odměnou se to nesmí přehánět a je třeba zachovávat určitou důslednost. Z rozhovorů často vyplynulo, že jsou některé děti odměňovány opravdu extrémně. Ze všech darů, kterými jsou zahrnovány, by se dalo pomalu otevřít menší hračkářství. Nejsou takové děti o něco ochuzené? Třeba o radost těšit se z maličkostí? A co je podstatné, nejspíše také tyto odměny nesplní požadovaný výchovný záměr.

I druhá pracovní hypotéza, jejímž předpokladem bylo, že se odměny i tresty nejčastěji odehrávají ve verbální rovině byla výsledky studie potvrzena. Je zvláštní, že pohlazení a políbení rodiče neužívají zdaleka tak často, a že častěji sáhnou k drobnému „uplácení“ sladkostmi. Takový bonbón za odměnu jistě dítě potěší, ale to pohlazení je nejen odměnou,

je více osobní a pomáhá vytvářet pouto mezi dítětem a rodičem. Mimochodem, nemělo by být pohlazení a políbení dítěte samozřejmostí? A to nejen „za něco“ ?

Lze také diskutovat nad důvody použití výchovných prostředků. Jako nečastější důvody pro odměnu děti uváděly chování a pomoc v domácnosti, pro trest chování, nepořádek a také bití a praní se. Bylo velmi zarážející, co se často podle dětí pod oním hodnocením dobrého či špatného chování skrývá. Některé děti jsou odměňovány, když jsou milé, nebo neutíkají, neodmlouvají při jídle, chodí pěkně spát, ale také doslovně, „když neotravují“, nejsou hlučné, když je delší dobu nikdo nevidí a hrají si venku.

Otázka spravedlnosti ve výchově je také velmi problematická. Co je spravedlivé pro jednoho, nemusí být pro druhého a určitá míra individuálního přístupu je potřebná. Jak tedy poznat, kde je ta správná míra mezi důsledností, individuálním přístupem a „citovou výchovou“ s uměním odpouštět? Nejlépe to vystihuje moudrá věta prof. Matějčka: Nejvíce vychováváme, když si ani neuvědomujeme, že právě vychováváme. Je potřeba vychovávat s láskou.

Výsledky nejen že potvrdily třetí pracovní hypotézu, týkající se zkušenosti dětí s tělesným trestem předmětem, ale dokonce převýšily předpoklad o statistickou významnost.

Tato zjištění vypadají téměř hrozivě, ale při podrobnějším rozboru se ukázalo, že se na takto vysokém čísle podílejí i prarodiče – nejčastěji babičky nebo starší sourozenci a nepatří k trestům, které by byly na pravidelném denním pořádku. (to se týká i použití facky, výprasku...).

Rodiče k trestání většinou sáhnou po vařečce, dále pak po řemenu a lepačce na mouchy, „papuči“ a dokonce i šňůře od fénu. Dalo by se říct, že sáhnou po čemkoliv, co je zrovna po ruce. Předškolní věk se zdaleka nezdá být výchovně problematické období a vývojově je velmi důležité. Je tato zkušenost s tresty předmětem u předškolních dětí opravdu nutná? A čemu dobrému je to naučí?

Tři čtvrtiny dětí se k trestání svými rodiči vyjádřily v tom smyslu, že je považují za spravedlivé a tak si to i zaslouží. Z epidemiologických studií jasně vyplývá, že ve školním věku je tento údaj podstatně nižší a pocit spravedlivého potrestání se objevuje pouze asi u třetiny až poloviny dětí. Jak si to lze vysvětlit? Pro předškolní děti je typická konformita s rodinou, děti chtějí do kruhu svých lidí prostě „patřit“. Proto je možné, že se jejich vnímání trestu s věkem ještě změní. Existuje tu i možnost, že s věkem a dalšími výchovnými problémy na cestě k dospělosti se mění používané výchovné prostředky. Možná je i kombinace obojího.

Tato diskuze se opírá o výsledky studie – o výpovědi jednotlivých dětí, které mohou být do různé míry subjektivní a zkreslené. Je nutné uvědomit si, že za zavřené dveře domácnosti nikdo nevidí a pokud není špatné zacházení nebo dokonce i týrání jako „pěst na oko“, aby si ho někdo všiml, není tady systém, který by umožňoval ho odhalit. A tak se týrání děje mnohdy i s tichým souhlasem veřejnosti, protože než by se někdo pouštěl do složitého prokazování, zda je dítě opravdu týráno, raději tiše mlčí. V dřívějších dobách se na výchově dětí mnohem více podílela společnost, děti patřily „klanu“ a k výchově se mohl vyjádřit kdokoli. Dnes dochází k separaci generací, které tak povětšinou žijí odděleně a i celkový vliv společnosti je menší. Výchova se stala takříkajíc soukromou záležitostí rodičů.

Závěrem diskuze uvádím jednu zajímavou kasuistiku:

Při všech těch rozhovorech s dětmi mě zaujal jeden šestiletý chlapec. Hned na první pohled ve třídě vybočoval mezi ostatními dětmi. Byl neposedný, jako by nevěděl, co s veškerou tou svojí energií. Při rozhovoru byl trochu roztěkaný, ale bylo vidět, že se opravdu snaží. Za jeho snahu jsem ho pochválila. Ještě několikrát se za mnou po rozhovoru vrátil s obrázkem nebo něčím dalším. Bylo až do očí bijící, jak touží po pozornosti, úsměvu a přijetí vůbec.

Z rozhovoru jsem zjistila, že jej nejčastěji trestá maminka tím, že mu nadává a kráká ho bolestivě za vlasy. Nejčastěji, když bije druhé děti. Když jsem ho měla možnost chvíli pozorovat, choval se ve školce k druhým dětem spíše přátelsky. Myslím, že se takto snaží (sice ne zrovna přiměřeně) jen získat mamčinu pozornost, které se mu zřejmě nedostává.

A co označil za nejhorší trest – když mu maminka řekne „ty cvoku nebo ty debile“. Nejzávažnější poznání z vyšetření byla skutečnost, že si sám myslí, že si takové označení opravdu zaslouží a mamčinu tresty jsou spravedlivé.

V kresbě byly nalezeny následující indikátory svědčící o emocionální traumatizaci chlapce: velmi malá postava, umístěná uprostřed papíru, která nestojí na zemi, šikmá poloha postavy, asymetrie hlavy s opomenutím úst, chybějící horní končetiny a nejisté vedení čar.

5. Závěr

Cílem této práce byla deskripce výchovných prostředků a jejich odrazu na emocionální zdraví u předškolních dětí. K tomu bylo použito řízeného rozhovoru a screeningu emocionální traumatizace kresbou lidské postavy. Sledovaný soubor tvořilo 98 dětí předškolního věku navštěvující mateřské školy v Hranicích a okolí.

Výsledky jednoznačně prokázaly, že převažuje pozitivní výchova u více než dvou třetin dětí a odměny i tresty se nejčastěji odehrávají ve verbální rovině. Přesto má s výpraskem, fackou, kopancem zkušenost 43 % dětí! Tělesné potrestání předmětem, které naplňuje definici tělesného týrání, má dokonce 40 % dětí předškolního věku sledovaného souboru. Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi děvčaty a chlapci. Indikátory emocionální traumatizace byly identifikovány u 13 % dětí sledovaného souboru.

Na základě zjištěných výsledků provedené studie lze doporučit primárně preventivní opatření na několika úrovních.

1. rodina

- naplňovat veškeré potřeby dítěte a respektovat principy zdravé výchovy
- pěstovat zdravý životní styl a rodinné rituály
- nepoužívat žádné formy násilí ve výchově
- respektovat a podporovat zájmy dítěte
- vzdělávání rodičů
- podpora příznivého klimatu mezi sourozenci

2. mateřská škola

- utváření pozitivního sociálního klimatu
- edukace výchovných pracovníků
- spolupráce s rodiči
- oslabovat případné nežádoucí vlivy rodiny

- respektování individuálních potřeb a schopností dítěte
- materiální podmínky na vybavení mateřských škol

3. společnost

- kvalitní prenatální péče
- dostupnost mateřských škol
- dostatečná nabídka zájmových aktivit pro volný čas rodin s dětmi
- vytváření příznivé společenské atmosféry dětem a realizace rodinné politiky
- podpora výchovných projektů zaměřených na změnu postojů, týkajících se rodiny, výchovy, atd.
- respektování světových dokumentů (r. 1989, Úmluva o právech dítěte)
- omezení násilí v médiích
- podpora prestiže dětských helplinů a poradenských center
- realizace programu Rady Evropy Děti a násilí (Monako, 4.-5. duben 2006)

6. Literatura:

Davidov, R.: **Kresba jako nástroj poznání dítěte**, dětská kresba z pohledu psychologie. 1.vyd. Praha, Portál 2001

Kolektiv autorů: **Manuál prevence v lékařské praxi, IV:** Prevence poruch dětí a mládeže. 1.vyd. Praha, Státní zdravotní ústav 1998

Lebl, J. – Provazník, K. – Hejcmannová, L.: **Preklinická pediatrie**. 1.vyd. Praha, Galén - Karolinum 2003

Matějček, Z.: **Co, kdy a jak ve výchově dětí**. 3.vyd. Praha, Portál 2000

Matějček, Z.: **Dětství jako dar**. Přednáška na 2.národní a 1.středoevropské konferenci Násilí na dětech „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy“. Praha, 2003

Matějček, Z.: **Po dobrém nebo po zlém?** 4.vyd. Praha, Portál 1994

Matějček, Z.: **Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte**. 1.vyd. Praha, Grada Publishing 2005

*Matějček, Z.:***Rodiče a děti**. 1.vyd. Praha, Avicenum 1986

Procházka, B.: **Biostatistika pro lékaře, principy základních metod a jejich interpretace**. 1.vyd. Praha, Karolinum 1999

Říčan, P. –Krejčířová, D.: **Dětská klinická psychologie**.3.vyd. Praha, Grada Publishing 1997

Svoboda, M. – Krejčířová, D. – Vágnerová, M.: **Psychodiagnostika dětí a dospívajících.** 1.vyd. Praha, Portál 2001

Vaníčková, E. – Hadj-Moussová, Z. – Provazníková, H.: **Násilí v rodině, syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte.** 1.vyd. Praha, Karolinum 1995

Vaníčková, E.: **Stop tělesným trestům,** 1.vyd. Praha, Česká společnost na ochranu dětí 2004

Vaníčková, E.: **Tělesné tresty, definice-popis-následky.** 1.vyd. Praha, Grada Publishing 2004

7. Přílohy

7.1. Záznamový arch:

1. forma sociálního kontaktu
2. osobní identifikační údaj
3. Je dítě častěji odměňováno nebo trestáno?
4. Důvody výchovného zásahu
5. Jakým způsobem rodiče dítě nejčastěji odměňují?
6. Jakým způsobem rodiče dítě nejčastěji trestají?
7. Kdo v rodině nejčastěji dítě trestá?
8. Bylo dítě někdy potrestáno fackou, výpraskem, kopancem, silnou ránou či úderem?
9. Bylo někdy dítě bito předmětem?
10. Bylo někdy dítě bito na citlivou část těla?
11. Zůstanou po výprasku stopy?
12. Který trest je pro dítě nejhorší?
13. Má dítě pocit spravedlivého potrestání?
14. Má dítě rádo své rodiče?
15. přítomnost indikátorů porušeného emočního vývoje dětí v kresbě

7.2. Tab. č.2 převaha odměn či trestů ve výchově

1.otázka: Je dítě častěji odměňováno nebo trestáno?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
více odměn	70,0	68,8	69,40
stejně	22,0	22,9	22,45
více trestů	8,0	8,3	8,15

7.3. Tab. č.3: nejčastější důvody pro odměnu

2.otázka: Proč je dítě nejčastěji rodičem odměněno?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
pomoc v domácnosti	52,0	62,5	57,1
chování	26,0	25,0	25,5
zájmová činnost	18,0	8,3	13,3
bezdůvodně	4,0	4,2	4,1

7.4. Tab. č.4: nečastější důvody pro potrestání

3.otázka: Proč je dítě nejčastěji rodičem potrestáno?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
nepořádek	42,0	31,3	36,7
chování	48,0	41,7	45,0
bití, praní se	6,0	25,0	15,3
poškození věcí	4,0	2,1	3,0

7.5. Tab. č.5: důvody pozitivního výchovného zásahu

4.otázka: Jakým způsobem rodiče dítě nejčastěji odměňují?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
pochvala	46,0	58,3	52,0
pohlazení, pusa	24,0	10,4	17,4
sladkost	18,0	29,2	23,5
sledování televize	8,0	2,1	5,1
peníze,dárky	4,0	0	2,0

7.6. Tab. č.6: důvody potrestání

5.otázka: Jakým způsobem rodiče dítě nejčastěji trestají?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
domluva, vyhubování	74,0	66,7	70,4
výprask	20,0	20,8	20,4
křik rodičů	2,0	6,3	4,1
zákaz ven	2,0	2,1	2
facka, tahání za vlasy	2,0	4,2	3,1

7.7. Tab. č.7: nečastěji trestající rodič

6.otázka: Kdo v rodině nejčastěji dítě trestá?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
maminka	54,0	45,8	50,0
oba stejně	18,0	25,0	21,4
tatínek	28,0	29,2	28,6

7.8. Tab. č.8: zkušenost s trestem fackou, výpraskem,...

7.otázka: Bylo dítě někdy potrestáno fackou, výpraskem, kopancem, silnou ránou či úderem?			
odpověď	děvčata %	chlapci %	celkem %
ne	62,0	52,1	57,1
ano	38,0	47,9	42,9

7.9. Tab. č.9: zkušenost s potrestáním předmětem

8.otázka: Bylo někdy dítě bito předmětem?			
odpověď	děvčata %	chlapci %	celkem %
ne	66,0	54,2	60,2
ano	34,0	45,8	39,8

7.10. Tab. č.10: bití na citlivou část těla

9.otázka: Bylo někdy dítě bito na citlivou část těla?			
odpověď	děvčata %	chlapci %	celkem %
ne	70,0	75,0	72,4
ano	30,0	25,0	27,6

7.11. Tab. č.11:nejhorší trest

10.otázka: Který trest je pro dítě nejhorší?			
odpověď	děvčata %	chlapci %	celkem %
výprask(na zad.)	56,0	62,5	59,2
zlobi se	20,0	12,5	16,3
křik rodičů	8,0	12,5	10,2
zákaz televize	6,0	4,2	5,1
zákaz ven	4,0	6,3	5,1
klečení v koutě	4,0	0	2,0
sprosté nadávky	2,0	2,1	2,0

7.12. Tab. č.12: stopy po výprasku

11.otázka: Zůstanou po výprasku stopy?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
ne	88,0	85,4	86,7
ano	12,0	14,6	13,3

7.13. Tab. č.13: pocit spravedlivého trestu

12.otázka: Má dítě pocit spravedlivého potrestání?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
ano	74,0	81,3	77,6
někdy ano/ne	20,0	16,7	18,4
ne	6,0	2,1	4,1

7.14. Tab. č.14: vztah k rodičům

13.otázka: Má dítě rádo své rodiče?			
<i>odpověď</i>	<i>děvčata %</i>	<i>chlapci %</i>	<i>celkem %</i>
oba stejně	70,0	66,7	68,4
více maminku	26,0	27,1	26,5
více tatínka	4,0	4,2	4,1
nevím	0	2,1	1,0

Vláčkem pojedeme daleko, daleko...obrázek dívky, 4,5 roku